

Изх.№ 283 / 31.08.2020г.

СТАНОВИЩЕ

Институт по социални дейности и практики (ИСДП) е организация, която повече от 20 години работи с деца в контакт със закона – като извършители, жертви или свидетели на престъпления. ИСДП е член на Международната обсерватория за младежко правосъдие (ОИЖ), на европейската мрежа ПРОМИС за адаптирано към децата правосъдие,

На база на събраната ни експертиза, резултат и от проведени изследвания и пилотирани иновативни практики, бихме искали да изразим следното становище относно предложението на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ЗИД на НПК):

Настоящото предложение за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс във връзка с Директива 29/2012/ЕС на Европейския парламент и на Съвета за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета и Директива 800/2016/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 година относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство съдържа редица положителни моменти – за първи път се прави опит да се въведе индивидуалната оценка като нов елемент в наказателното производство по отношение на жертвите, ограничава се броят на разпитите на детето свидетел, регламентира се използването на специализирани помещения, предвижда се специализация на съдиите, както и разглеждането с предимство на дела, когато обвиняемият е непълнолетен. С транспонирането на Директива 800/2016/ЕС се осъществява и първата по-сериозна промяна в законодателството ни относно процесуалните гаранции за непълнолетните, които са заподозрени или са извършили престъпления.

С оглед по-доброто транспониране на философията и изискванията на директивите в името на най-добрия интерес на децата и в интереса на правосъдието имаме следните коментари по текста на ЗИД:

Във връзка с лицата, които могат да придружават непълнолетния и други професионалисти

Относно чл. 22, ал 3 на НПК

Предвижда се допълнение „както и когато обвиняемият е непълнолетен“. Считаме, че тук следва да се включат и делата, в които пострадалите от престъпления са деца и промяната да звучи „както и когато обвиняемият или пострадалият не е навършил пълнолетие“. По този начин се гарантира бърз съдебен процес и за децата – жертви на престъпление, което е в синхрон освен с Директива 29/2012/ЕС, така и с Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие (по която България е страна),

Насоките на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето, Директива 2011/92/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 година относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография и за замяна на Рамково решение 2004/68/ПВР на Съвета и Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 година относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета.

В предложението нов чл. 139а, ал. 2 е предвидено разпитът на свидетел със специфични нужди от защита да се извършва „в присъствието на педагог или психолог“. Както предложихме и в работната група, считаме за уместно тези професии да бъдат разширени и със „социален работник“. По дефиниция, социалният работник (виж чл. 3 и чл. 4 от Закона за социалните услуги) се явява гарант за правата на пострадалите, особено ако те са деца. „Педагог или психолог“ са професии, които са наложени в българския наказателен процес още преди да съществува професията „социален работник“. Понастоящем, професията „социален работник“ е утвърдена и има такива специалисти на територията на цялата страна.

Същото важи и за чл. 139, ал. 3, където е записано „присъствието на психолог или педагог е задължително“, също следва да се разшири и с професията „социален работник“ поради посочените в горния параграф причини.

В чл. 385 в, ал 3 е записано, че „в съдебното заседание присъства представител на дирекция „Социално подпомагане““. Предлагаме, както е в чл. 385 б, да бъде „социален работник“. Това е подход, който вече е използван в предложението на ЗИД и следва да се приложи навсякъде. Често дирекциите „Социално подпомагане“ насочват случаите към социални услуги – за директна работа, изготвяне на оценки и доклади. Социалните работници от системата за закрила на детето по-точно обхваща кръгът специалисти, с които детето е в контакт и защитават неговия най-добър интерес.

С промяната на чл. 386, ал. 4 се прави допълнение, че в случай на задържане на непълнолетен незабавно се съобщава на техните родители, попечители или други лица, които по закон полагат грижа за тях. Тук следва да се допълни „или с посочен от детето възрастен“

В чл. 390, както и в чл. 394 се прави специална промяна, касаеща специалната подготовка на съдиите в сферата на правата на детето, което считаме за крайно необходимо. Освен съдиите обаче, съдебните заседатели също следва да имат подготовка относно правата на децата. Такава професионална подготовка отново имат социалните работници, а учителите и възпитателите рядко имат такава подготовка.

Чл. 391, ал 3 следва в кръга лица, които могат да бъдат поканени в съдебното заседание, следва да бъде допълнени и с възможността за социален работник.

Във връзка с въвеждането на индивидуална оценка на непълнолетния извършител

В чл. 387 се въвежда личностната характеристика – както вече отбелязахме, следва да се използва правилният термин „индивидуална оценка“. Смятаме, че преводът на индивидуалната оценка, както предложената в чл. 385а, ал 4 постановява „на установяване на

личностните му особености” променя философията, съдържанието и начинът на изготвянето ѝ, както е предвидено в директивата.

В оригиналния текст на Директива 800/2016/ЕС е използван друг термин „индивидуална оценка” – така е в английски, френския и другите езици. За разлика от превода на директива 29/2012/ЕС, Директива 2011/92/ЕС и Директива 2011/36/ЕС , където се използва индивидуална оценка, тук този термин е преведен като „личностна характеристика”. „Индивидуалната оценка” е професионален термин от психо-социалната работа, основен професионален инструмент за индивидуализиране на планиране на дейности в зависимост от специфичните нужди на човека, наличните ресурси, съществуващите рискове. В системата на правосъдието индивидуалната оценка служи за индивидуализиране на наказанията, мерките, както и изпълнението им. С подмяната на термина на български език се подменя и философията и същността на индивидуалната оценка. На първо място, личностната характеристика, е съставна част на индивидуалната оценка, без да я изчерпва; на следващо място, това не е досега съществуващата в НПК „личностна характеристика”, която се фокусира върху фактологията, а е именно професионална оценка – т.е. професионален анализ и тълкуване на всички известни факти, с цел по-добро разбиране на обстоятелствата, довели до извършване на престъплението и планиране на дейности.

Целта на тази оценка, съгласно чл. 7 на Директива 800/2016/ЕС е „ да установи и да отбележи в съответствие с процедурата за протоколиране в съответната държава членка такава информация за индивидуалните черти на детето и конкретните обстоятелства, свързани с него, която може да се използва от компетентните органи, когато:

а) решават дали да бъде предприета конкретна мярка в полза на детето;

б) преценяват целесъобразността и ефективността на всякакви мерки за процесуална принуда по отношение на детето;

в) вземат решение или предприемат действие в хода на наказателното производство, включително при постановяването на присъдата.“

Смятаме, че предложените изменения не гарантират професионализирането при изготвянето на индивидуалната оценка и участието на детето и неговите близки в изготвяне на оценката. Изискването на Директивата е оценката да се изготвя от квалифицирани служители, като се следва, доколкото е възможно, мултидисциплинарен подход и, когато е целесъобразно, се включва и носителят на родителска отговорност или друго подходящо пълнолетно лице, както е посочено в членове 5 и 15, „и/или квалифициран специалист.” Смятаме, че възлагането на изготвянето на оценката инспектори ДПС, поставя сериозни проблеми относно изискването за квалифицирани специалисти именно за изготвяне на индивидуална оценка, както и за смесване на функциите на разследване на престъпление, на полицейски функции с тези на проучване на личността на детето, на идентифициране на неговите криминогенни потребности. Тези проблеми нарастват при съществуващата тенденция да не се спазва изискването за

педагогическа квалификация¹ на тези специалисти и назначаване на завършили Академията на МВР. Набирането на информация за индивидуална оценка се различава и като цели и като методика от набирането на информация при разследване на престъпление. Предлагаме при изработване на индивидуалната оценка и нейния мултидисциплинарен характер да се стъпи и на вече действащите национални закони - чл. 3, 5 и 6-ти от Закона за социалните услуги, както и чл. 131 и 132 от Закона за социалните услуги.

Във връзка с въвеждането на индивидуална оценка на дете, жертва на престъпление

За разлика от Директива 29/2019/ЕС, в ЗИД-а на НПК се предвиждат два вида оценка – обикновена и разширена индивидуална оценка. Това е интересен подход, но според нас всички жертви, които имат специфични нужди от защита, следва да преминават разширена мултидисциплинарна оценка. Проблемът е в установяването на уязвимост, което вероятно се има предвид като първоначална оценка, която не може да бъде вменена на служителите на МВР, отново поради това, че индивидуалната оценка е термин от социалната работа. Служителите на реда са длъжни да информират всеки пострадад за правото му на индивидуална оценка, която би трябвало да се извършва от квалифицирани специалисти.

Предлагаме да отпадне първоначална и разширена индивидуална оценка, а полицията съгласно чл. 6 и 6а и 6б от ЗПФКПП да информира всеки пострадад за правото им на индивидуална оценка, и се насочи за индивидуална оценка:

- към Дирекция „Социално подпомагане“, по отношение на децата следва да се стъпи на Закона за закрила на детето, Закона за социалните услуги и Координационния механизъм, залегнал в тях.

Очевидно предложените промени в ЗПФКПП са направени преди влизането в сила на Закона за социалните услуги от 01.07.2020 г. и съответно чл. 7г следва да се прецизира съгласно действащият в момента закон, като се включи и прокурор в мултидисциплинарния екип. Освен това, следва да се прецизира в кои случаи се свиква този екип – препратката е към чл. 39 г в Закона за закрила на детето „Координационен механизъм при насилие“. Считаме, че този координационен механизъм следва да се събира освен в случаи на насилие над дете и в случаи, когато то е пострададо от престъпление, вкл. насилие.

- към екипите за безплатна психологическа помощ, съгласно чл. 7 и чл. 9 от ЗПФКПП, що се отнася до пълнолетните жертви на престъпления, което те могат да направят по избор.

- към ДСП, когато става дума за жертви на домашно насилие, хора с увреждания и стари хора.

Както вече изтъкнахме, индивидуалната оценка е интегрална част от социалната работа и ИСДП вече има опит в пилотирането на индивидуална оценка на деца и на възрастни, жертви

1 Трябва да се има предвид и факта, че педагогическа квалификация означава учителска правоспособност, която се придобива с незначителен брой часове по психология и педагогика. Тази подготовка по никакъв начин не гарантира професионалното изготвяне на индивидуална оценка на дете, извършител на престъпление.

на престъпления. Кратко описание на практиката ни е налично тук: <https://sapibg.org/bg/book/nacionalen-doklad-za-blgariya> . За нас, следва да има механизъм, който еднозначно да определя нуждите на пострадалите от престъпления относно: специфичните им нужди от защита; до каква степен ще се ползват от специални мерки в хода на наказателното производство; особената им уязвимост по отношение на вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение.

Предложеният ЗИД не казва какво се случва след извършване на първоначалната оценка, каквото е изискването на директивата (актуализиране на различни етапи) – само в мотивите е посочено, че след първоначалната индивидуална оценка, в следващите етапи ще се прави експертиза по чл. 144 на НПК. Експертизата обаче не отговаря на изискванията на индивидуалната оценка по Директива 29/2012/ЕС.

Предлагаме при изработване на индивидуалната оценка и нейния мултидисциплинарен характер да се стъпи и на вече действащата нормативна уредба - чл. 3, 5 и 6-ти от ЗСУ, както и чл. 131 и 132 от ЗСУ.

Във връзка с разпита на непълнолетен

Смятаме, че е необходимо да се предвидят изисквания към подготовката на провеждащите разпит на непълнолетен в съответствие с чл. 20 на Директива 800/2016/ЕС.

В член 388, ал 1 следва да се включи и социален работник към лицата, в чието присъствие може да се проведе разпитът.

По отношение на чл. 388 а не е ясно защо се прави предложение звукозапис и видеозапис да има само за задържан или обвинен в престъпление, за което се предвижда наказание не по-малко от 10 години лишаване от свобода или друго, по-тежко наказание. Ролята на записа отново е процесуална гаранция за правата на обвиняемия – не е ясно защо се прави предложени тя да се прилага единствено при определен вид престъпления.

